Bijlage 4

Gemeente Amsterdam
Centrum

Bezoekadres
Amstel 1
1011 PN Amsterdam

Postbus 202
1000 AE Amsterdam
Telefoon 14020
www.amsterdam.nl

BV
t.a.v.
Postbus 173
2170 AD Sassenheim

Datum	21 JULI 2017
Kenmerk	2017-015874D
Behandeld door	
Bijlage	1.Afschrift brief aan Bond Heemsschut 2. Verkenning van de Berengang, de bebouwing achter Lijnbaansgracht 31 en Willemsstraat 171-183
Onderwerp	Lijnbaansgracht 31/onderzoek Berengang

Geachte heer \`

Ter informatie stuur ik u bijgaand een exemplaar van het onderzoek van Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam, naar de monumentale waarde van de Berengang die onderdeel uitmaakt van het bouwproject Lijnbaansgracht 31. Tevens stuur ik u een afschrift van de brief aan de Bond Heemschut die om dit onderzoek heeft gevraagd.

Conclusie van het onderzoek is dat er geen reden is om de restanten van de gangbebouwing een monumentenstatus te verlenen.

Met vriendelijke groet,

namens het dagelijks bestuur van de bestuurscommissie,

Gebiedscoördinator Westelijke Binnenstad

Gemeente
Amsterdam
Centrum

Bezoekadres
Amstel 1
1011 PN Amsterdam

Postbus 202
1000 AE Amsterdam
Telefoon 14020
www.amsterdam.nl

Erfgoedvereniging Heemschut
t.a.v.
Westerdoksdijk 615
1013 BX Amsterdam

Datum
Kenmerk
Behandeld door
Bijlage Verkenning van de Berengang, de bebouwing achter Lijnbaansgracht 31 en Willemsstraat 171-183

Onderwerp Verzoek onderzoek en waardestelling Berengang

Geachte heer ,

Op 20 maart 2017 hebt u ons per brief gevraagd een onderzoek te laten doen en een waardestelling te laten opstellen voor de 'Berengang', Willemsstraat 173 t/m 181, Amsterdam.
Wij hebben aan dit verzoek direct gehoor gegeven en Bureau Monumenten en Archeologie gevraagd dit onderzoek te doen en de waardestelling op te stellen. Tussentijds hebben wij u hiervan per mail op de hoogte gesteld.
Het onderzoek is nu afgerond en de waardestelling is opgesteld. Het onderzoeksrapport sturen wij als bijlage mee.
Bureau Monumenten en Archeologie constateert dat de historische structuur van de verkaveling achter het bouwwerk en de panden Willemstraat 171 en 183 weliswaar een hoge cultuurhistorische waarde heeft en dat ook de materiële verschijningsvorm van de ruimtes 4399 en4400 (zie rapport) een positieve cultuurhistorische waarde heeft . De overige onderdelen zijn echter indifferent. Al met al is dit volgens Bureau Monumenten en Archeologie te weinig om de restanten van de gangbebouwing een monumentenstatus te verlenen.

Met vriendelijke groet,

het dagelijks bestuur van de bestuurscommissie,

Yvonne Jakobs
secretaris

Boudewijn Oranje
voorzitter

Gemeente Amsterdam

Verkenning van de Berengang, de bebouwing achter Lijnbaansgracht 31 en Willemsstraat 171-183
Datum: 25 april 2017
Auteur: C
Bezoekdatum: 15 maart en 25 april 2017

Architect: onbekend
Ontwerpjaar: zeventiende eeuw
Bouwjaar: zeventiende eeuw

Opmerking
Deze verkenning is door MenA gemaakt naar aanleiding van het verzoek van Stadsdeel Centrum/Stadsdeel om een cultuurhistorische verkenning van de gang met de omliggende gangbebouwing achter Lijnbaansgracht 31 en Willemsstraat 171-183, de Berengang.

Status
Geen status
Objectnummer: n.v.t.
Registeromschrijving: n.v.t.

Ordewaardering
Lijnbaansgracht 31-32 heeft een Orde 2-waardering
Willemsstraat 171 heeft een Orde 3-waardering
Willemsstraat 183 heeft een Orde 3-waardering
De omliggende gangbebouwing is niet gewaardeerd

Stedenbouwkundige context
De Berengang is een smalle gang met aangrenzende kamerbebouwing, gelegen in het bouwblok dat begrensd wordt door de Lijnbaansgracht, de Willemsstraat, de Tweede Goudsbloemdwarsstraat en de Goudsbloemstraat. Een karakteristiek ondiep blok in het deel van de Jordaan dat volgens het Technisch Woningonderzoek van de Gemeentelijke Woningdienst uit 1920 een waar labyrint van krotten, sloppen en bedrijven was.

Gebouwtype en bouwgeschiedenis in hoofdlijnen
De Willemsstraat – in feite de uit 1612 stammende, maar in 1857 gedempte Goudsbloemgracht – gaat terug tot de Derde Uitleg van Amsterdam. Op de eerste kaart van Balthasar Florisz uit 1625 is aan de Berengang reeds bebouwing te zien. De vroegste vermelding van de Berengang stamt vooralsnog uit 1706. In de achttiende eeuw waren er aan de zuidzijde van de gracht 32 gangen en aan de noordzijde 25. Hoewel enkele doorgangen naar achterterreinen op de huidige kadastrale kaart nog herkenbaar zijn, is de bebouwing aan de gangen vrijwel overal verdwenen. Een deel van de structuur en een klein deel van de materiële verschijningsvorm van de bebouwing aan de Berengang gaat echter nog wel terug tot de zeventiende of achttiende eeuw. De woonbebouwing aan de Willemsstraat werd in het laatste kwart van de negentiende eeuw geheel vernieuwd. Hierbij is het voorste deel van de Berengang smaller gemaakt en overbouwd, mogelijk in verband met de eigendomssituatie van de bebouwing op het achterterrein. De doorgang naar dit terrein is echter tot circa 2000 open gebleven. Op het aangrenzende terrein aan de Lijnbaansgracht 31 werd in 1912 de Nassau Bioscoop gebouwd, naar ontwerp van P.A.J. Scheelbeek. De

bioscoop – die de Berengang als nooduitgang gebruikte – bleef tot 1933 in gebruik, waarna het gebouw in gebruik werd genomen door een houthandelaar. Vanaf 1959 was er een fabriekje in het pand gevestigd, in 1971 een supermarkt, die de Berengang gebruikte voor bevoorrading. Kort na 2000 sloot de supermarkt zijn deuren.

Architectonische verschijningsvorm
Het bouwwerk aan de Lijnbaansgracht 31 telt één verdieping onder een plat dak. Het is in wezen een langgerekte doos, afgeschuind aan de zijde van de Lijnbaansgracht. Hier, aan de voorzijde, was een entreehal gesitueerd, met een kantoortje en een loket voor kaartjes. Tekeningen van het interieur ontbreken, waarschijnlijk was dit zeer sober. Het interieur van het voorste deel bestaat uit een ongedeelde ruimte (zie nr. 5116 fotoverslag). Aan de achterzijde is de structuur van de woningen rond de Berengang nog afleesbaar. De materiële verschijningsvorm is echter danig aangetast, dan wel vernieuwd. Slechts op de verdieping van de ruimtes 4399 en 4400 (zie fotoverslag) zijn nog onderdelen aangetroffen die vermoedelijk teruggaan tot de zeventiende of achttiende eeuw. Het betreft de balklaag, een deel van een lambrisering en een schouw. Van die laatste is de datering onzeker.

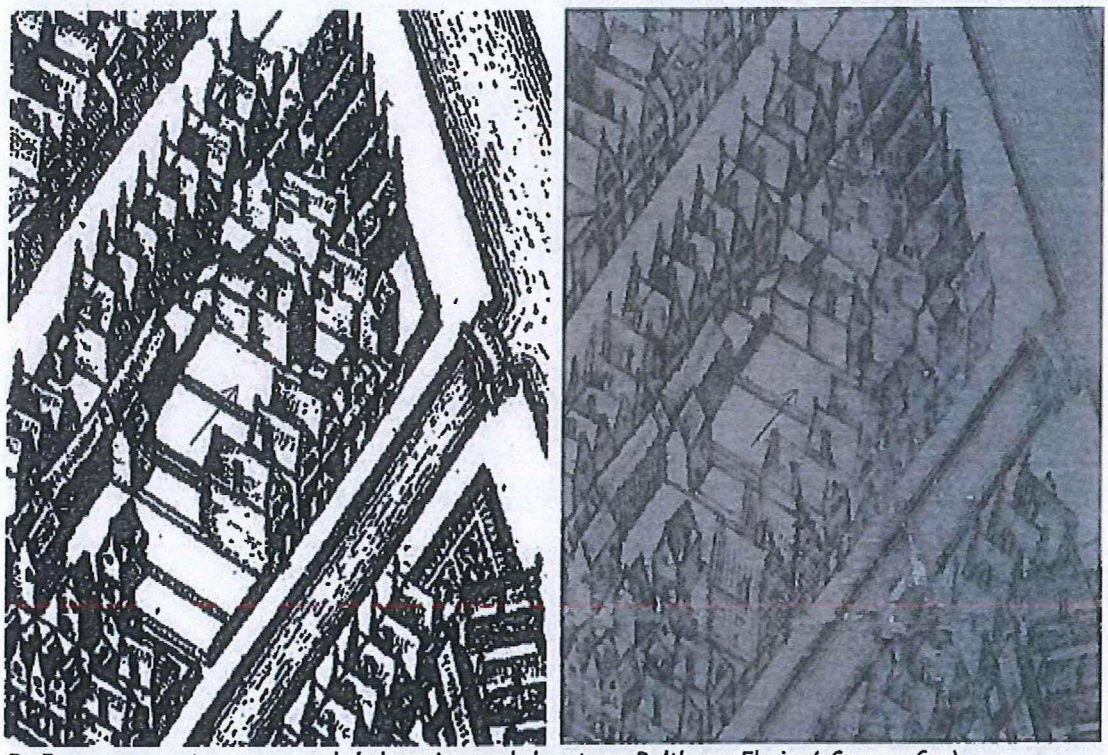
Cultuurhistorische context
Gangen en sloppen en maken onlosmakelijk deel uit van de geschiedenis en identiteit van de Jordaan. Gezinnen van gemiddeld vijf personen woonden in één kamer, waar het hele leven zich afspeelde. De cultuurhistorische waarde van deze gangen met kamerwoningen is enkele jaren geleden tot uiting gekomen door de herplaatsing van kamerwoningen uit de Pottenbakkersgang 220-224, een gang achter de Westerstraat 226-230. Die panden werden in 2002 gedocumenteerd en afgebroken en zijn in 2011 in licht gewijzigde vorm in het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem herbouwd.
De Berengang is qua structuur een – zij het aangetast – vergelijkbaar restant, van de gangen en sloppen die in het verleden in de Jordaan veelvuldig voorkwamen. In de Willemsstraat waren dit er in de achttiende eeuw maar liefst zevenenvijftig! Hoewel de ingrijpende stadsvernieuwingsplannen die in de tweede helft van de twintigste eeuw voor de Jordaan werden ontwikkeld niet zijn doorgegaan, zijn vrijwel alle sloppen en gangen verdwenen, de verkaveling van de meeste gangen eveneens, waardoor de Berengang een hoge zeldzaamheidswaarde bezit. Het stadsbeeld is opgepoetst en veel van de 'mindere' bebouwing is in de loop der tijd verdwenen.

Conclusie
De historische structuur van de verkaveling achter het bouwwerk en de panden Willemsstraat 171 en 183 heeft een hoge cultuurhistorische waarde. De materiële verschijningsvorm van de ruimtes 4399 en 4400 heeft een positieve cultuurhistorische waarde. De overige onderdelen zijn qua materiële verschijningsvorm indifferent. Dit alles is te weinig om de restanten van de gangbebouwing een monumentstatus te verlenen.

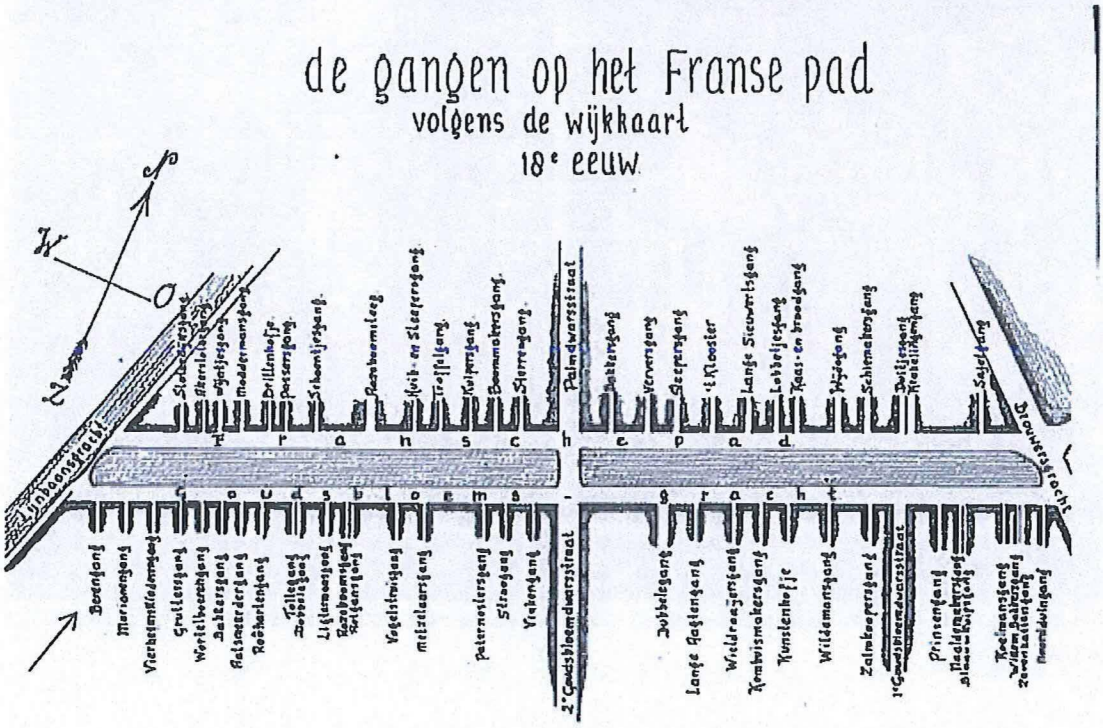
Bronnen en literatuur
Monumenten en Archeologie, archief en panddossier
Stadsarchief Amsterdam, beeldbank
Stadsarchief Amsterdam, transportakten voor 1811

Hans Brandenburg, *Berengang en aangrenzende bebouwing*, Onderzoeksrapport, Amsterdam 2017
Hette de Jong, *De Jordaan. Kloppend hart van Mokum*, 2e dr., Zaltbommel 1974
Vincent van Rossem, *Notitie Lijnbaansbracht 31-32: de Nassau Bioscoop*, Monumenten en Archeologie, 25 januari 2017
Paul Spies (red.), *De Jordaan gaat nooit verloren*, Amsterdam 1997
https://nl.wikipedia.org/wiki/Nassaubioscoop

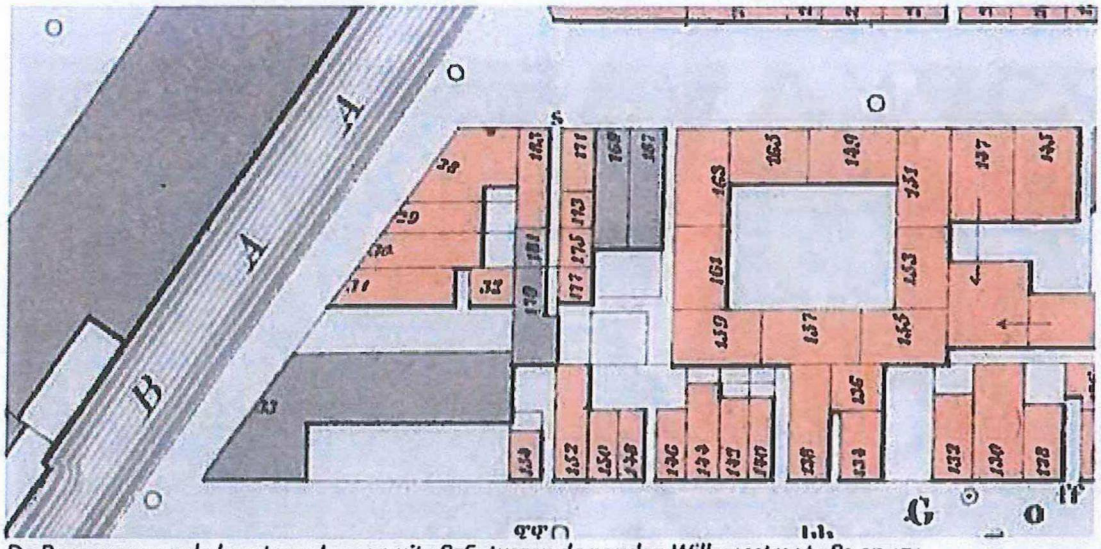
Afbeeldingen

De Berengang met aangrenzende bebouwing op de kaart van Balthasar Florisz (1625 en 1647)

Overzicht van het aantal gangen aan de Goudsbloemgracht (de huidige Willemsstraat) in de achttiende eeuw.

De Berengang op de kaart van Loman uit 1876, tussen de panden Willemsstraat 183 en 171.

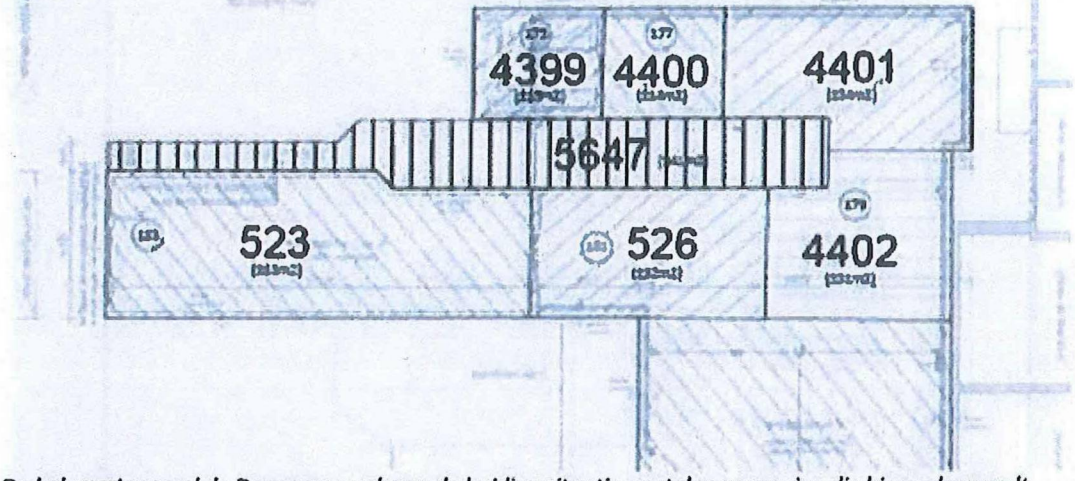
Prent van L.W.R. Wenckebach, 24 november 1907 en opname van Nico Swaager, april 1932 (Stadsarchief Amsterdam)

Lijnbaansgracht 31 (Monumenten en Archeologie).

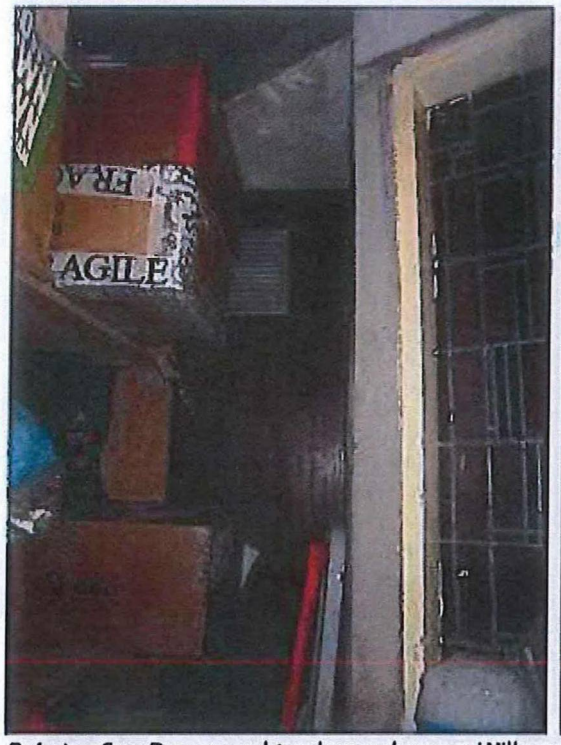
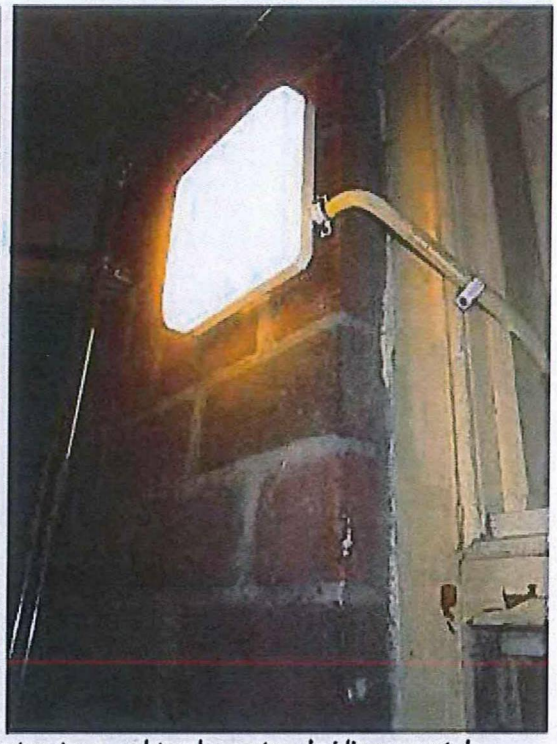
Ruimte 5647: De gang achter de voordeur van Willemsstraat 171; overzicht tot aan eerste scheiding en detail plafond (Monumenten en Archeologie).

De bebouwing rond de Berengang volgens de huidige situatie, met de nummering die hieronder wordt aangehouden voor de beschrijving van de afzonderlijke ruimtes. De Willemsstraat bevindt zich links op de afbeelding, de Lijnbaansgracht beneden (Tekening Korbee Van der Kroft Architecten, Noordwijk).

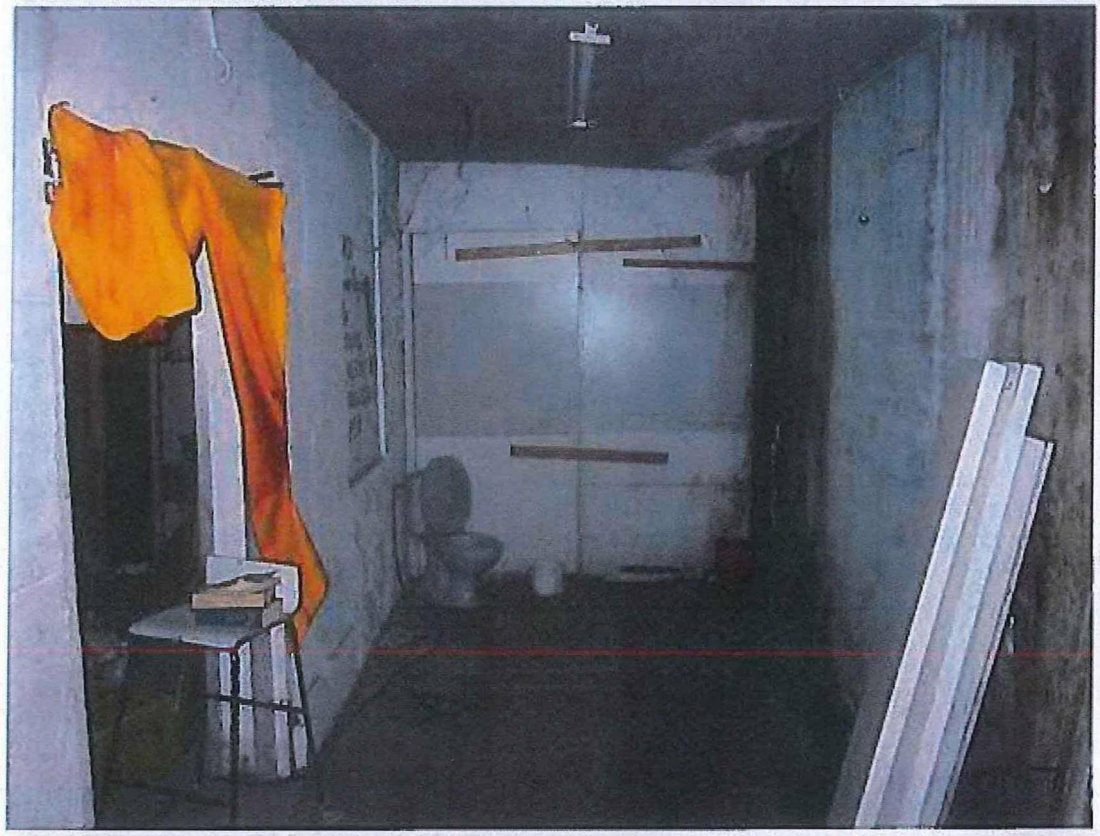
Willemsstraat 171 (het pand met de oranje voorgevel) met rechts onder de deur naar de Berengang (Google Streetview).

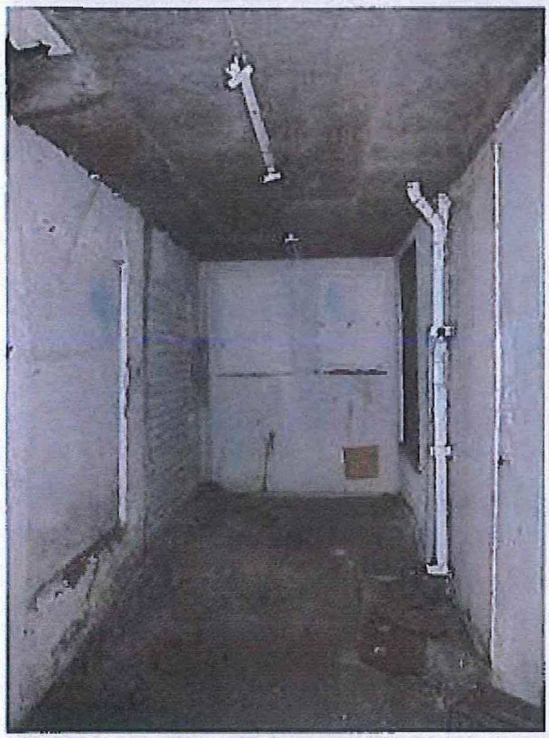

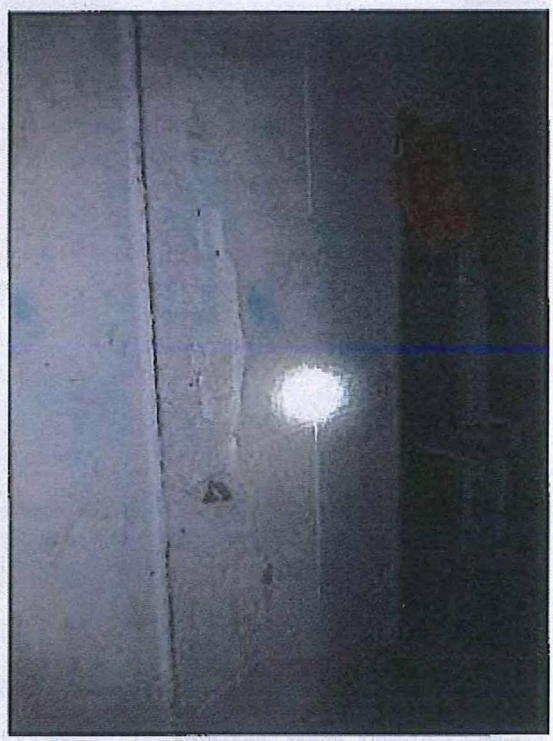
Ruimte 5647: De gang achter de voordeur van Willemsstraat 171, achter de eerste scheiding, naast de winkelruimte; sprong in muur, glas-in-loodvenster en metselwerk (Monumenten en Archeologie).

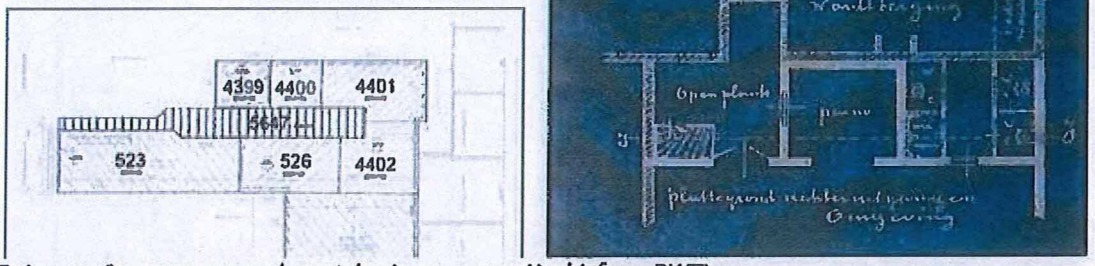
Ruimte 5647: De gang achter de voordeur van Willemsstraat 171, achter de eerste scheiding, naast de winkelruimte; metselwerk en bovenlicht. Rechts de tweede scheiding (Monumenten en Archeologie).

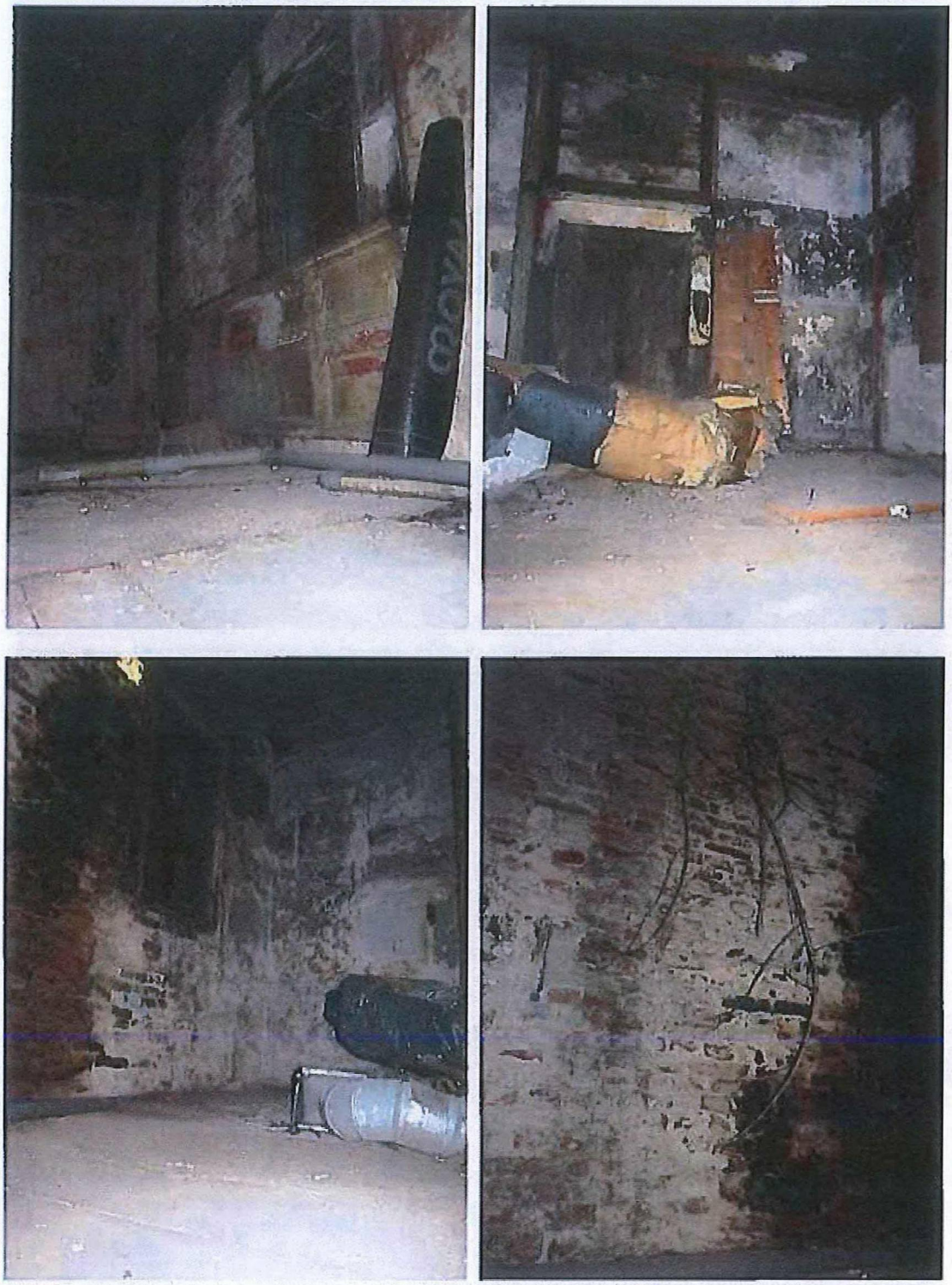
Ruimte 5647: De gang achter de voordeur van Willemsstraat 171, achter de tweede scheiding, tussen 4399 + 4400 en 526. Blik naar Goudsbloemstraat, blik naar Willemsstraat en detail buitenzijde 4399 met gepleisterde bloksuggestie (Monumenten en Archeologie).

Ruimte 526 en 4402 op een bouwtekening van 1912 (Archief van BWT).

Ruimte 526 gezien vanuit ruimte 5116 (Monumenten en Archeologie).

Ruimte 4399+4400: Eerste verdieping; overzichten met lambrisering, dichtgezet venster, schouw en muurwerk (Monumenten en Archeologie).

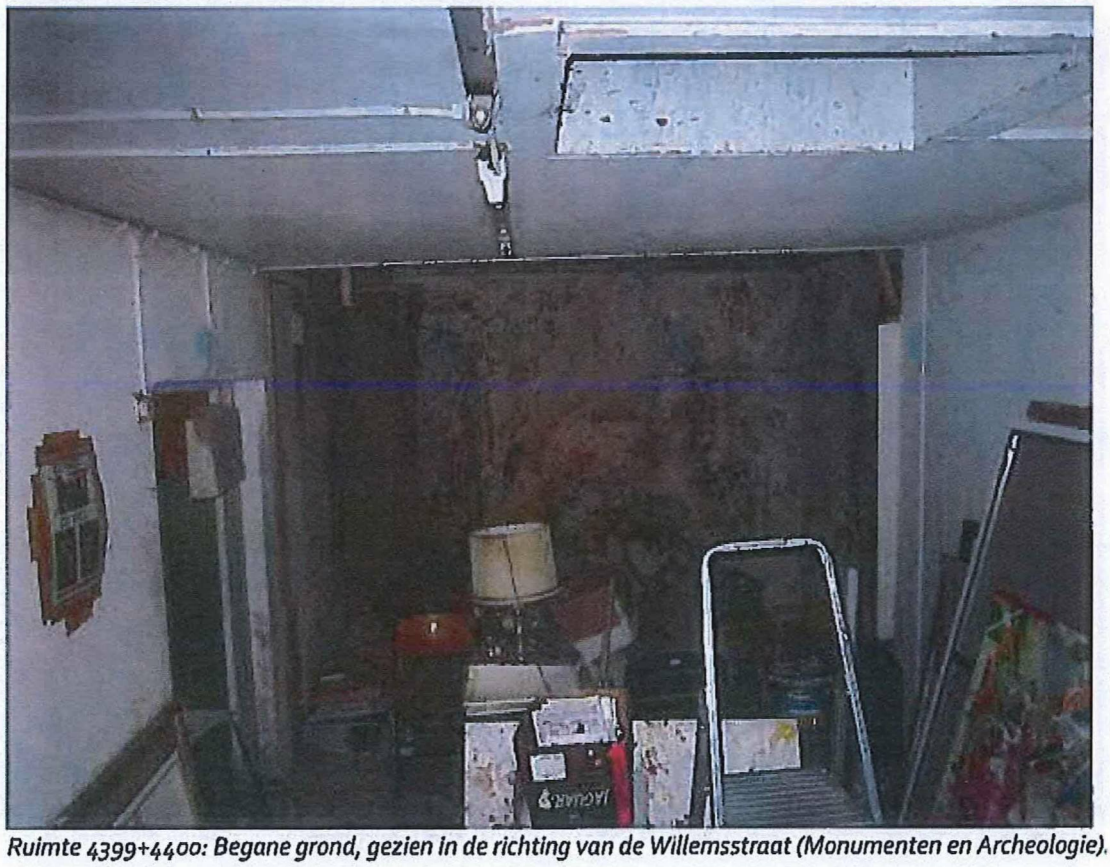
Ruimte 4399+4400: Begane grond, gezien in de richting van de Goudsbloemstraat (Monumenten en Archeologie).

Ruimte 4399+4400: Eerste verdieping, balklaag (Monumenten en Archeologie).

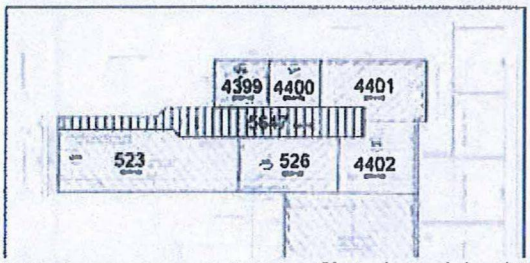
Ruimte 4399+4400 vanaf het platte dak achter Willemsstraat 171; aansluiting met achtergevel Willemsstraat 171 en detail bakstenen achter pleisterwerk met bloksuggestie (Monumenten en Archeologie).

Ruimte 4399+4400: Begane grond, gezien in de richting van de Willemsstraat (Monumenten en Archeologie).

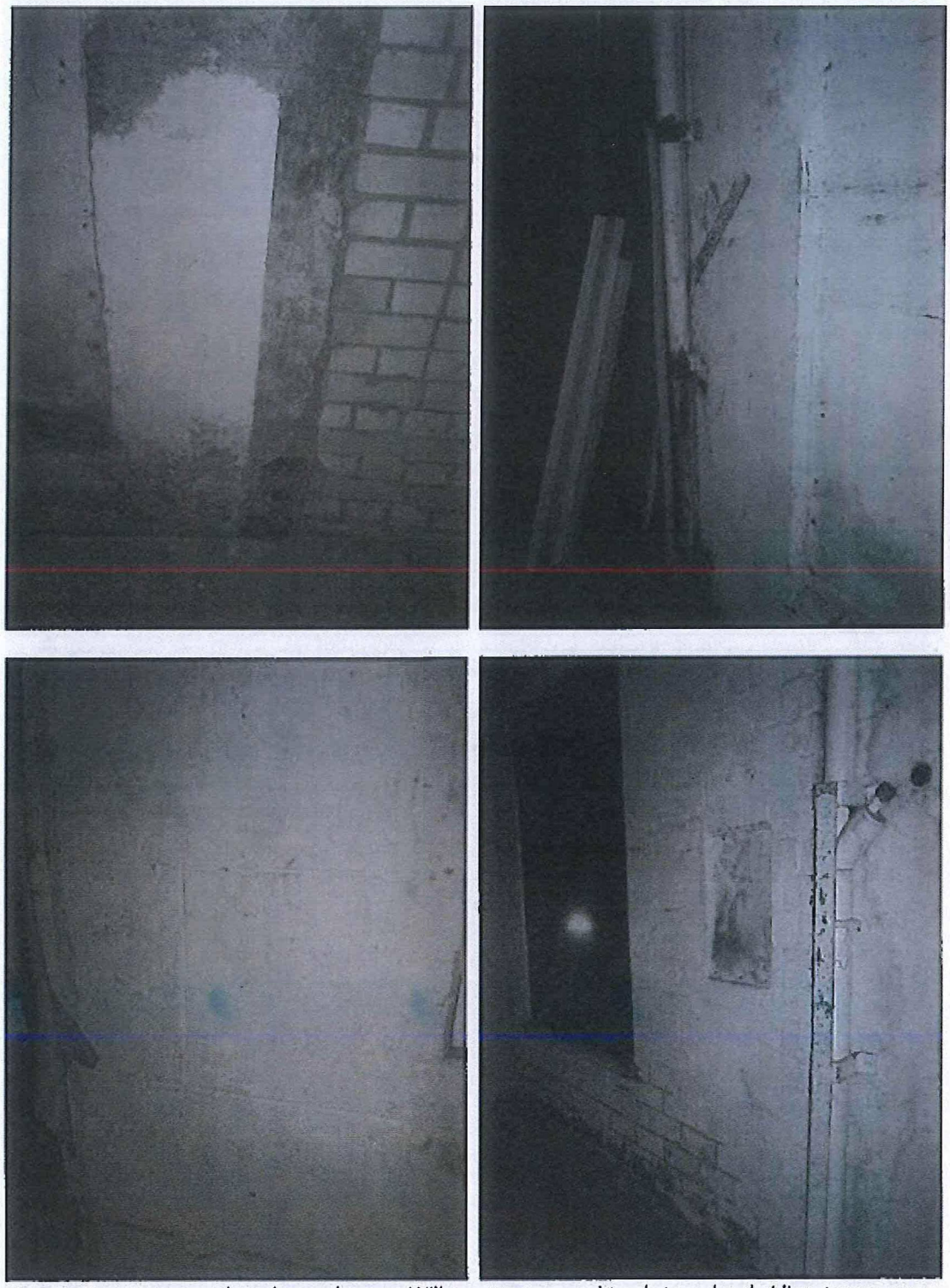

Ruimte 5647: De overbouwde gang achter de voordeur van Willemsstraat 171, gezien in de richting van de voorgevel en in de richting van de Goudsbloemstraat (Monumenten en Archeologie).

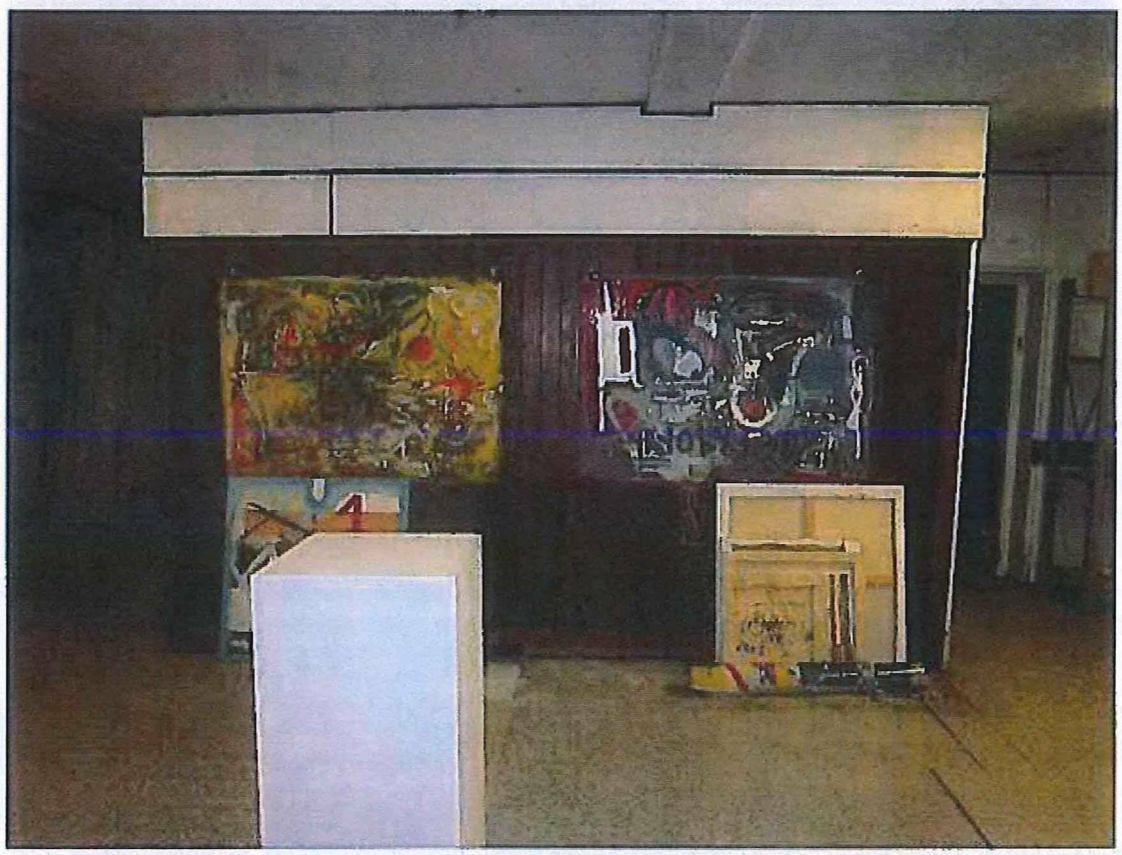
Ruimte 4399+4400 gezien vanaf het platte dak achter Willemsstraat 171 (Monumenten en Archeologie).

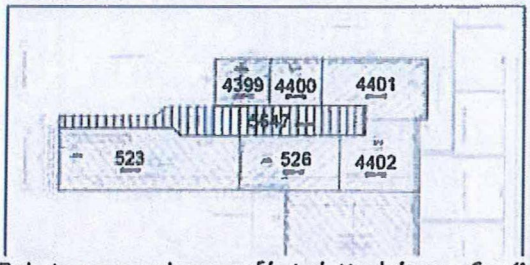
Ruimte 5647: De gang achter de voordeur van Willemsstraat 171, achter de tweede scheiding, tussen 4399 + 4400 en 526. Details muurwerk (Monumenten en Archeologie).

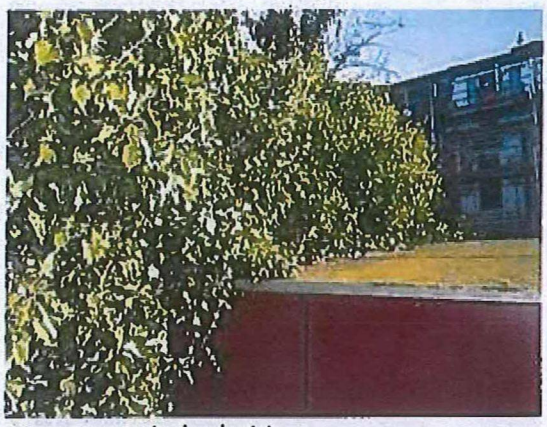

Ruimte 526 (Monumenten en Archeologie).

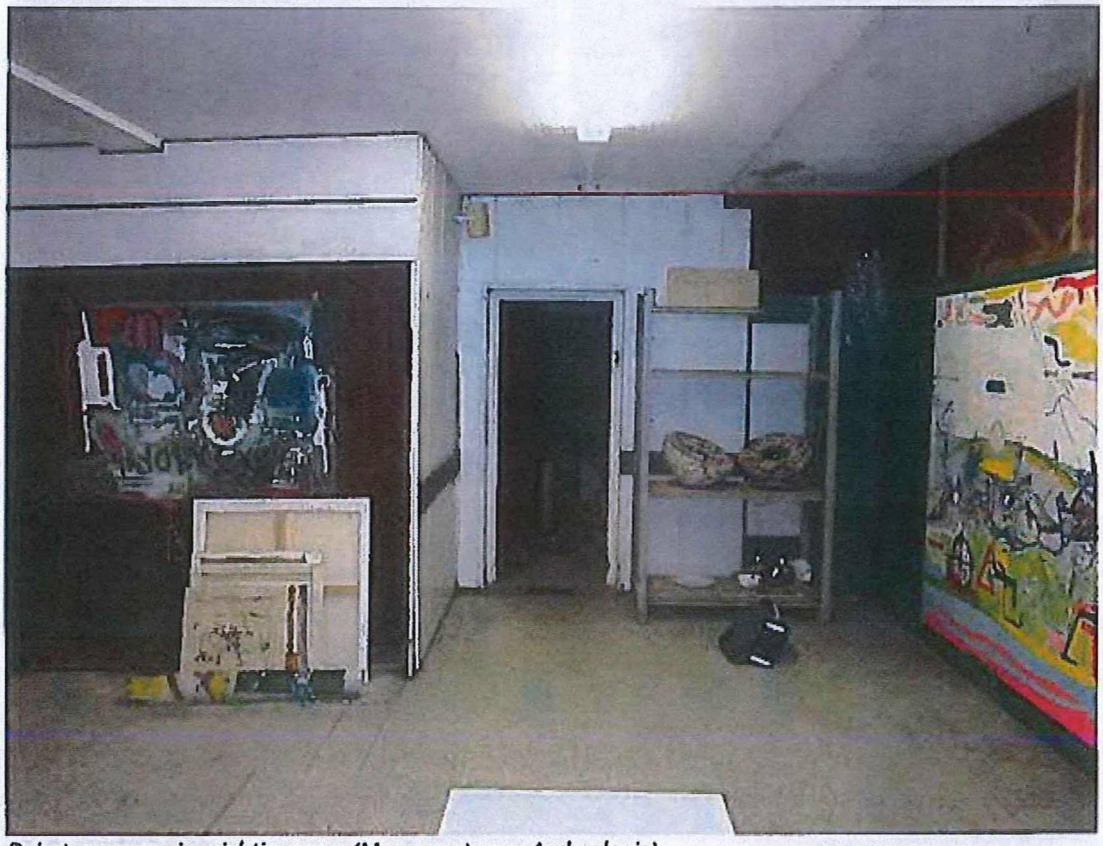

Ruimte 4401+4402, gezien richting Willemsstraat (Monumenten en Archeologie).

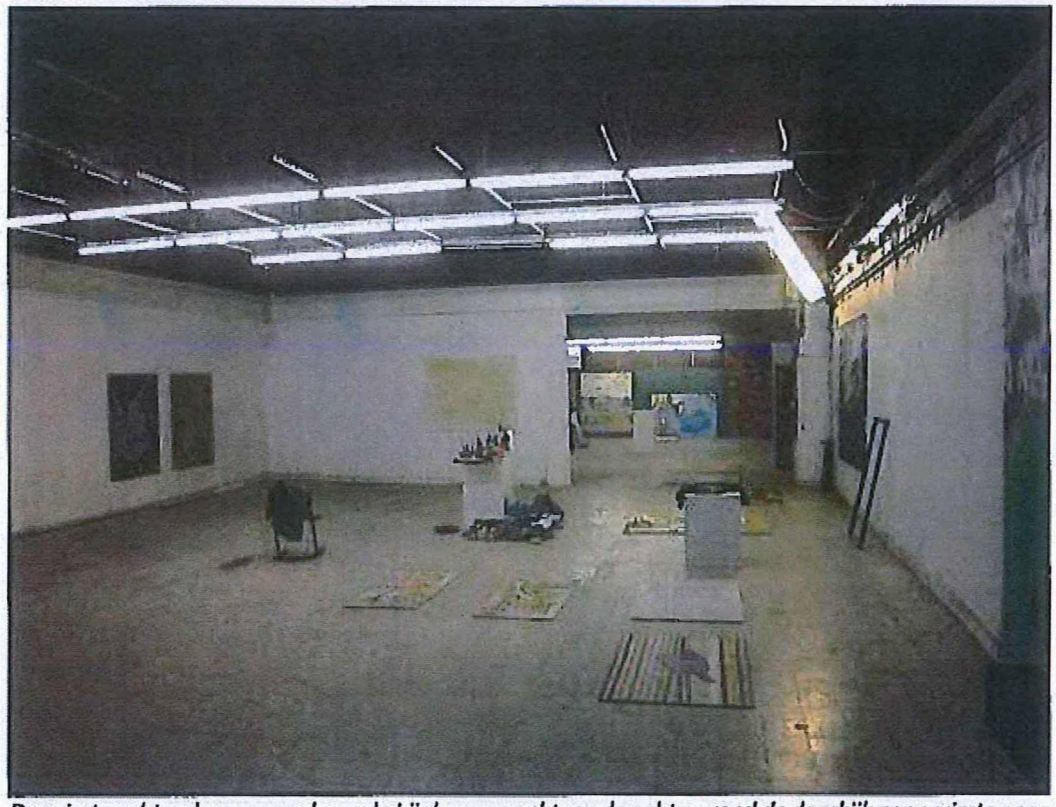
Ruimte 4401 gezien vanaf het platte dak van 5647 (Monumenten en Archeologie).

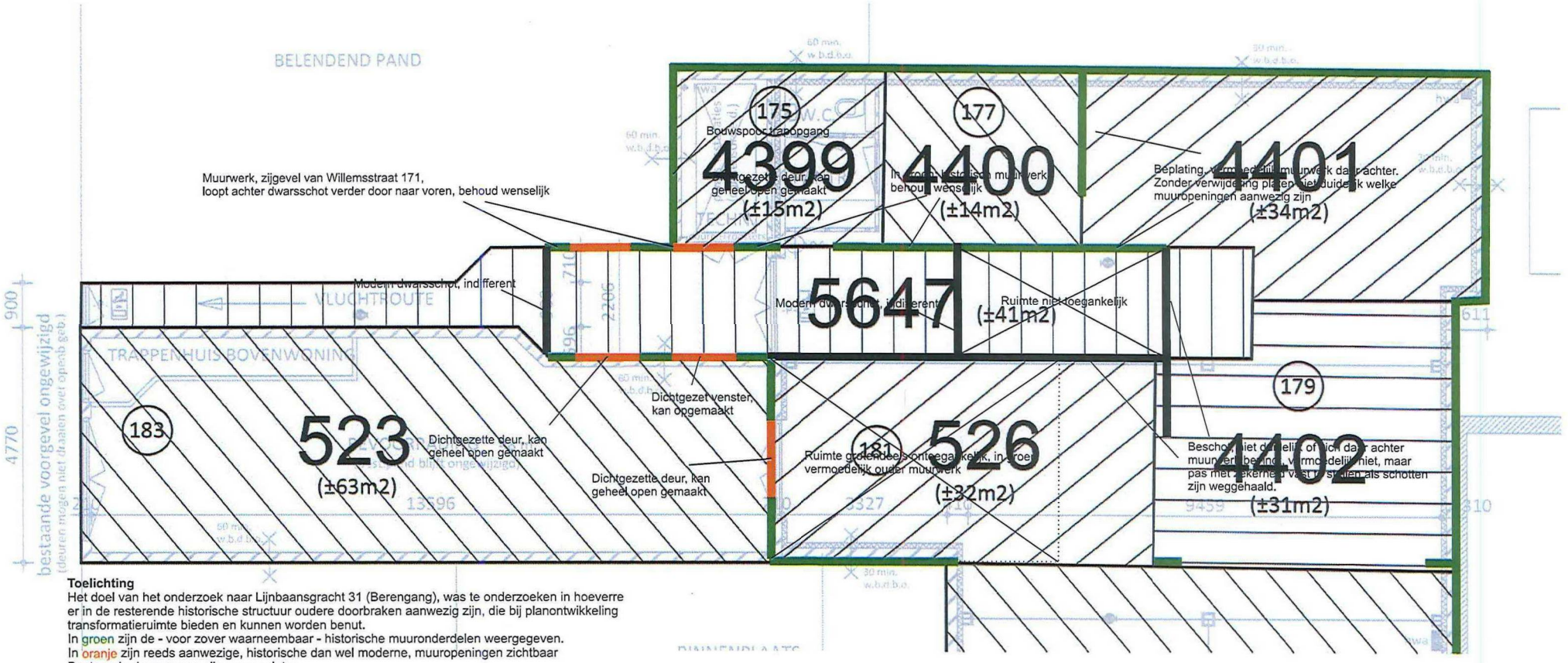
Ruimte 4401 gezien richting 4400 (Monumenten en Archeologie).

Ruimte 4401 gezien vanaf de Lijnbaansgracht (Monumenten en Archeologie).

De ruimte achter de voorgevel aan de Lijnbaansgracht, op de achtergrond de doorkijk naar ruimte 4402 en daar achter 4401 (Monumenten en Archeologie).

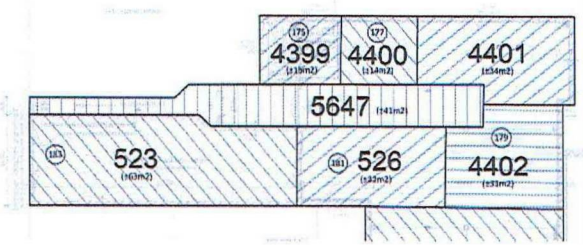

Toelichting
Het doel van het onderzoek naar Lijnbaansgracht 31 (Berengang), was te onderzoeken in hoeverre er in de resterende historische structuur oudere doorbraken aanwezig zijn, die bij planontwikkeling transformatieruimte bieden en kunnen worden benut.
In groen zijn de - voor zover waarneembaar - historische muuronderdelen weergegeven.
In oranje zijn reeds aanwezige, historische dan wel moderne, muuropeningen zichtbaar
Bestaande doorgangen zijn open gelaten.
In **zwart** is de plaats van modern beschot aangegeven. De dwarswanden in de gang (ruimte 5647) hebben geen enkele historische waarde. De scheiding tussen het niet toegankelijke deel van ruimte 5647 en 4401 bevat vermoedelijk historisch muurwerk, maar dit was afgeplaat. Voor het overige zou het beschot moeten worden verwijderd om zekerheid te krijgen óf er nog iets van ouder muurwerk aanwezig is. Het vermoeden bestaat dat de muur tussen 5647 en 526 al eerder is verwijderd, maar dit kon niet met zekerheid worden vastgesteld.

Ruimte 4399 en 4400 bevatten nog oude balklagen en op de verdieping is nog een schouwtje en een stuk lambrisering bewaard gebleven. De verdieping is alleen bekeken door het luik, de vloer is niet betreden. In de muur aan de zijde van de Lijnbaansgracht zijn twee dichtzettingen waargenomen. Ook aan de andere kant (de achtermuur) zijn twee vensters aanwezig (dichtgezet).

Indien er tijdens de bouwwerkzaamheden hout van oude balken beschikbaar komt, houdt Monumenten en Archeologie zich aanbevolen voor enkele plakken daarvan, ten behoeve van dendrochronologisch onderzoek om de ouderdom vast te stellen.

Voor het overige wordt verwezen naar de verkenning van de Berengang, d.d. 25 april 2017.

Bouwhistorische waarneming Lijnbaansgracht 31 (Berengang) Amsterdam
22 augustus 2017 · [illegible]umenten en Archeologie Gemeente Amsterdam